

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ДОСВІДУ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ КАЗКИ

Використання казки є одним з провідних засобів формування емоційного досвіду у період дошкільного дитинства. Персонажі дитячих казок наділені яскравими рисами, які характеризують їх як позитивних або негативних. Основою механізму впливу казки на особистісні новоутворення дитини є **усвідомлення емоційних станів через їх вербальне означення, а також здатність дошкільників до наслідування**. Залежно від ситуації почуття та емоції можуть бути позитивними, негативними, орієнтувальними. Зазвичай діти супроводжують їх виразними рухами: мімікою, пантомімікою, голосовими реакціями. Поступово у дітей дошкільного віку, які набувають емоційного досвіду, відбувається **трансформація емоційної сфери**: від безпосередньої емоційної реакції до опосередкованої моральними критеріями та емпатійними переживаннями.

Цікаві дослідження казок та їхнього впливу на душу дитини описано у книзі американського психолога та психіатра Бруно Беттельгейма (Bruno Bettelheim) «Психоаналіз чарівної казки. Про користь чарівного». Автор наголошує, що розвиток особистості відбувається поетапно, і **кожен етап «обслуговується» певною казкою**. Казка допомагає дитині сформувати свій внутрішній світ так, щоб піднятися ще на одну сходинку у своєму розвитку.

Особливості сприйняття казки дитиною

Казку традиційно використовують як **терапевтичний засіб**. Ставлення дитини до казки допомагає розпізнати природу психічної травми та вилікувати душевні рани. Якщо тлумачити природу казки, то насамперед вона є художнім твором. А це означає, що казка не має єдиного канонічного прочитання, і люди різного віку сприймають її по-різному. Тобто **казкову інформацію дорослий і дитина сприймають не однаково**.

Наприклад, у казці «Троє поросят» дорослий засуджує легковажність

тих Поросят, які не захотіли будувати надійного дому, а дитина ототожнює себе з усіма персонажами, «проживаючи життя» кожного з них. Адже трое Поросят — це один і той самий персонаж, лише на різних етапах розвитку. У цій казці досить яскраво проілюстровано поступове дорослішання особистості.

Ще один персонаж — Вовк. Кожній дитині знайомий стан, коли вона сповнена злістю, ненавистю, бажанням зламати чи зруйнувати щось. Це «вовк», що живе у кожному з нас. Та казка підказує: Вовк — некерована, неконтрольована агресія, що завжди жорстоко карається. Звідси — опосередкований вплив моралі: учись керувати «вовком» у своїй душі.

Ототожнюючи себе з кожним персонажем, дитина **не розумом, а усім своїм єством переживає ці важливі для неї етапи дорослішання**. Занурюючись у казковий світ, дитина уявляє себе кимось з героїв: долає перешкоди, помирає та відроджується. Цінність казки полягає у тому, що вона ніколи не вкладає готову істину в голову дитини, а спонукає до активної роботи над собою.

Подолання внутрішніх протиріч за допомогою казки

Майже у кожній казці спостерігаємо перевтілення героїв. Проте для дітей перевтілення відбувається не лише у казках.

Ось матуся обіймає свою дитину, говорить лагідні слова, пестить... Але за кілька хвилин ненька уже сварить, ляскає, кричить — мабуть її зачаклував злий чарівник. У душі дитини стикаються два надто сильні антагоністичні почуття до однієї людини: любов та ненависть. Але ж маму не можна ненавидіти, це погано, такі почуття до близької людини засуджує суспільство.

Подолати внутрішні протиріччя дітям допомагають **казки, у яких досить вдало описано певні трансформації особистості**.

Скажімо, змальовано суперництво між мачухою та падчеркою. Дівчинка щиро любить свою матусю. Але вона померла. А мама, яку вона

ненавидить через знуцання, — це мачуха. Тож ніхто її не засудить через негативні почуття до мачухи. Дитина, яка не може подолати двоїстості чуттєвих переживань, суперечливості у ставленні до близької людини, має змогу розмежувати ці почуття у казковому світі, вибудувати конфліктну ситуацію та знайти шляхи її розв'язання.

Усі чарівні казки мають щасливий кінець. Це досить важливо для дитини — бути впевненою у тому, що у її житті все буде гаразд. Проте рано чи пізно дитина поставить собі чимало складних запитань: чи зможе вона коли-небудь подорослішати, чи навчиться любити? Аби подолати ці страхи, стануть у пригоді казки, де нареченим чи нареченою головного героя виступають тварини, яких діти вважають потворними: жаби, змії тощо. Зазвичай вони мають жахливий вигляд лише вдень, а вночі перетворюються на красенів та красунь. Має минути досить часу, поки чудовисько перетвориться на вродливу дівчину або юнака. Бажання прискорити перевтілення примушує героїв до жертвних учинків. Так казка завдяки конкретним образам та подіям допомагає дітям **розв'язати нове завдання — навчитися любити**, тобто знайти у незнайомцеві позитивне. Для цього потрібно зрозуміти, що в людині поєднуються і тваринні інстинкти, і прекрасні величні пориви. А почуття любові передбачає прийняття іншої людини такою, якою вона є. На жаль, не всі дорослі можуть продемонструвати саме таке ставлення до найближчого оточення.

Казковий світ як засіб унаочнення та усвідомлення дитиною власних переживань

Межа між світом матеріальним та ідеальним у дорослого досить міцна. А у дитячій душі зазвичай панує хаос, пов'язаний з дефіцитом досвіду. Довкілля для дитини — це ліс, у якому мешкають добрі та злі духи, русалки, жар-птиці тощо. Зчаста дитина **відчуває цілу палітру емоцій одночасно** — страх, самотність, роздратування, сум, здивування, радість, надію, а завдання дорослого — допомогти навести лад у цьому хаосі емоцій. Для цього

необхідно обов'язково дотримуватися правил ознайомлення дітей з казкою.

Правила ознайомлення з казкою

- *Читайте дитині казку стільки разів, скільки вона просить.* «Проживання» казкового сюжету — складний процес, тож дитина потребує багаторазового звернення до сюжету улюбленої казки.

- *Казку ліше не читати, а розповідати.* Так ви матимете змогу спостерігати за реакцією дитини.

- *Використовуйте казкові події* для формування особистості дитини.

- *Пам'ятайте про специфіку сприймання дітьми казкових подій* з чарівним підтекстом — для дорослих кидання персонажів у вогонь є порушенням їхніх прав, а для дитини — впевненість у тому, що зло знищене.

- *Не пояснюйте дитині глибинного змісту казки.* Він має бути прихованим від неї та впливати на підсвідомість лише через тексти, а не за допомогою тлумачення подій.

- *Не імпровізуйте,* вводячи у казку персонажів та розгортаючи нові сюжетні лінії з реального світу. Адже так ви вносите плутанину у диференціацію дитиною казкових та реальних подій.

- *Розповідаючи казку, використовуйте казковий зачин:* «У якомусь царстві, не в нашому господарстві жили собі...» або «Ген у далекому краї, за дев'ятьма ріками, за дев'ятьма лісами жили собі...» — це ті ворота, через які дитина одразу ж потрапляє у казковий світ.

Діти, які добре знають атрибути казкового світу, починають самостійно складати казки або вносити до них свої елементи, ставлячи персонажів у неймовірні, щойно вигадані ситуації. Так діти мають змогу відобразити свої хвилювання у казковому світі, опановуючи ті емоції, які для них дійсно важливі. Саме казкові персонажі дають змогу дитині унаочнити всі переживання, зрозуміти їхнє призначення. Казковий світ якнайкраще пристосований для цього, оскільки антагоністичний характер персонажів уособлює абсолютне добро або абсолютне зло. Казкові персонажі виражають

свої почуття у вчинках: якщо страшно — тікають, образливо — плачуть. Почуття захищеності у них асоціюються з домом; почуття самотності, страху — з лісом. Такі асоціації **сприяють формуванню у дитини емоційного досвіду** та перенесенню дій героїв у сценарій власної поведінки.

Отже, підсумуємо. Занурюючись у казковий світ, дитина занурюється у глибини своєї душі, **вчиться оволодівати цим підсвідомим простором.**

Повернувшись із казкової подорожі до реального світу, вона відчувається впевненіше, починає усвідомлювати власну спроможність упоратися з очікуваними труднощами.

Пам'ятаймо, що лише любов і терплячість дорослих здатні сформувати у дитини силу, впевненість та емоційну стабільність, з якою вона пізнаватиме життя.

Немає нічого загадковішого, ніж душа дитини. Діти значно мудріші за нас, а нам, дорослим, іноді бракує мудрості позбавитися авторитаризму й категоричності. І саме схильність до повчань заважає порозумітися з дітьми. Частіше згадуймо ту пору, «коли дерева були великими...». Напружуймо свою емоційну пам'ять. Можливо, тоді загадкова дитяча душа стане для нас зрозумілішою, термін «виховання» не буде ототожнюватися зі словом «нотація», а у стосунках з дитиною пануватиме гармонія.